

БАТЛАВ:

БОАЖЯ-НЫ ХБОБЗГ-Н ДАРГА:

Б.БУЯННЭМЭХ

ЗӨВШӨӨРЧ, ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮҮРЭГ ХҮЛЭЭСЭН:

“ХЭМЖИЛЗҮЙ” ХХК-НИЙ ГҮЙЦЭТГЭХ ЗАХИРАЛ:

Б.МӨНХЗУЛ

**ТОГТВОРТОЙ АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫГ ХӨГЖҮҮЛЭХ ТӨСЛӨӨС
МОН(3787/3788)АЗ ХЭРЭГЖҮҮЛЖ, “ХЭМЖИЛЗҮЙ” ХХК-НИЙ
ГҮЙЦЭТГЭГЧЭЭР АЖИЛЛАЖ БУЙ ХӨВСГӨЛ АЙМГИЙН ХАНХ
СУМЫН ХОГ ХАЯГДЛЫН ТӨВЛӨРСӨН ЦЭГ БАЙГУУЛАХ ТӨСЛИЙН
2023 ОНД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН
ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

/АЖ АХУЙН НЭГЖИЙН РЕГИСТРИЙН ДУГААР: 5061504/

ХЯНАСАН:

БОАЖЯ-НЫ ХБОБНУГ-Н МЭРГЭЖИЛТЭН:

П. ШИНЭЦЭЦЭГ

БОЛОВСРУУЛСАН:

БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ҮНЭЛГЭЭ, ЗӨВЛӨГӨӨНИЙ

“ГЛОБАЛ ЭНВАЙРОН” ХХК-НИЙ ГҮЙЦЭТГЭХ ЗАХИРАЛ:

Ч.ДАВААСҮРЭН

Улаанбаатар хот

2023 он

АГУУЛГА

ОРШИЛ.....	4
1.ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА.....	5
2.ТӨСЛИЙН ТАЛБАЙ, ТҮҮНИЙ ОРЧНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГЭМ-ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ.....	10
3.ТӨСЛИЙН ГОЛ БА БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ.....	17
4.БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ГОЛ ЗОРИЛТ.....	19
5.СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ.....	20
6.ОРЧНЫ ТОХИЖИЛТ, ЦЭЦЭРЛЭГЖҮҮЛЭЛТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ.....	22
7.ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ.....	23
8.ОСОЛ, ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ.....	24
9.ХОГ, ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ.....	26
10.ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР.....	33
11.УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ.....	37
12.ТУХАЙН ЖИЛИЙН БОМТ-НИЙ БИЕЛЭЛТИЙГ НӨЛӨӨЛЛИЙН БҮСИЙН ОРШИН СУУГЧИД, ОРОЛЦОГЧ, СОНИРХОГЧ ТАЛУУДАД ТАЙЛАГНАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	39

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг 1. Ландфилл байгууламжийн ерөнхий бүтэц	7
Зураг 2. Хогийн давхарлан булах схем	8
Зураг 5. Төслийн талбайн хүрээлэн буй орчны төлөв байдал (Сансрын зураг буулгаснаар)	12
Зураг 6. Төслийн талбайн хүрээлэн буй орчны нисгэгчгүй нисэх төхөөрөмжийн зураг (2021-10-04-ний өдрийн байдлаар)	12
Зураг 7. Төслийн талбай орчмын өндрийн тоон загвар	13
Зураг 9. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн цэгүүдийн байршил	36

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1. Ландфилл байгууламжийн хүчин чадал	8
Хүснэгт 2. 1 иргэн /жуулчин/-ий 1 өдөрт үүсгэх хог хаягдлын норматив хэмжээ /кг-аар/	9
Хүснэгт 4. Болзошгүй нөлөөллийн хэлбэр, үргэлжлэх хугацаа, эрчим	18
Хүснэгт 5. Түүх соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө	23
Хүснэгт 6. Төслийн үйл ажиллагааны явцад гарах хог хаягдлын хэмжээ	29
Хүснэгт 7. Хог хаягдлыг зайлуулах арга хэлбэр	31
Хүснэгт 8. Лабораторийн шинжилгээний тариф	33

ОРШИЛ

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө нь төсөл хэрэгжих нутаг дэвсгэрийн байгаль орчныг хамгаалах, зүй зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх, стратегийн үнэлгээний зөвлөмжийн хэрэгжилтийг хангах, нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээгээр тогтоосон сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах, урьдчилан сэргийлэх, төсөл хэрэгжих орчинд бий болж болзошгүй сөрөг үр дагаврыг хянах, илрүүлэх үндсэн зорилго бүхий эрхзүйн баримт бичиг юм.

Захиалагчийн хүсэлтээр “Глобал Энвайрон” ХХК нь “Хэмжилзүй” ХХК-ний гүйцэтгэгчээр ажиллаж буй Хөвсгөл аймгийн Ханх сумын хог хаягдлын төвлөрсөн цэг байгуулах төслийн төслийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулахдаа БОННУ, Байгаль орчны тухай багц хуулиуд болон тэдгээртэй холбогдон гарсан дүрэм, журам, стандартууд, төслийн талбай дээрх 2022 оны хээрийн судалгаа, шинжилгээний дүн, БОАЖЯ-ны сайдын 2019-10-29-ны №А/618 тушаал “Иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллагын тухайн жилд хэрэгжүүлэх Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам” зэрэг эрх зүйн баримт, материалууд дээр үндэслэн боловсруулав.

“Хэмжилзүй” ХХК нь Азийн хөгжлийн банкны санхүүжилтээр БОАЖЯ-с хэрэгжүүлж буй “Тогтвортой аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх” төслийн Хөвсгөл аймгийн Ханх сумын нутагт хэрэгжүүлж буй Ханх сумын хог хаягдлын байгууламжын барилгын ажлын гүйцэтгэгчээр ажиллаж байгаа юм. Тус төслийн БОННУ-ний тайланг 2021 онд байгаль орчны үнэлгээний мэргэжлийн “Газар дэлхий” ХХК хийж гүйцэтгэн БОАЖЯ-аар батлуулсан болно.

Энэхүү төлөвлөгөөгөөр “Ханх сумын хог хаягдлын төвлөрсөн цэг байгуулах” төслийн үйл ажиллагаатай холбогдон бий болж болзошгүй сөрөг нөлөөллөөс тухайн нутаг дэвсгэрийн байгаль орчныг хамгаалах үйл ажиллагааны зорилтууд, нөлөөллийг бууруулахаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний чиглэл, хуваарийг тогтоосон болно.

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг орон нутгийн засаг захиргааны байгууллага, нутгийн оршин суугчдад танилцуулж тэднээр хэлэлцүүлсний дараа, жил бүр төрийн захиргааны төв болон орон нутгийн байгууллагууд, холбогдох хяналтын байцаагч нар, ард иргэдээс тавих шаардлага, хүсэлтийг хэрхэн хангасныг нэгтгэн хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, биелэлтийн үр дүнгийн тайланг тухайн оны 12-р сард багтаан БОАЖЯ-нд ирүүлж, дараа оны төлөвлөгөө болон түүнийг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах хөрөнгө зардлын хэмжээг батална.

1. ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

Төслийн нэр: Ханх тосгоны хог хаягдлын төвлөрсөн цэг болон бохир ус цэвэрлэх байгууламж байгуулах

Төслийн дугаар: 2018/Б53

Төслийн зорилго: Тухайн төслийн гол зорилго нь Ханх тосгоны хог хаягдлын менежментийн сайжруулах, хууль, журам, стандартын шаардлагыг хангасан хог хаягдлын төвлөрсөн цэгийн ландфилл байгууламж байгуулах, одоо байгаа хогийн цэгийг булшилж, нөхөн сэргээх зэрэг болно.

Төслийн ач холбогдол: Азийн хөгжлийн банкнаас Монгол улсад хэрэгжүүлж буй “Тогтвортой аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх төсөл (МОН3787/3788)”-ийн “Хөвсгөл дэд төсөл”-ийн хүрээнд Хөвсгөл аймгийн Ханх сумын нутаг дэвсгэрт орших одоо байгаа төвлөрсөн хогийн цэгийг дарж булшлах бөгөөд шинээр ландфилл байгууламж бүхий 2 дугаар зэрэглэлийн төвлөрсөн хогийн цэг байгуулна. Ингэснээр Хөвсгөл нуурын хатуу хаягдлыг зөв зайлуулж, булшлах асуудлыг шийдэх юм.

Төсөл хэрэгжүүлэгчийн нэр, хаяг: “Хэмжилзүй” ХХК
Улсын бүртгэлийн дугаар – 9011020053
Регистрийн дугаар - 5061504
Хаяг: Улаанбаатар хот, Сүхбаатар дүүрэг, 9-р хороо,
7-р хороолол, Алтайн 281-309 тоот
Утас: 95398462, 88076479

1.1 Төслийн хүчин чадал, товч тодорхойлолт

Төслийн хүрээнд хийгдэх бүтээн байгуулалтын ажлууд

“Ханх тосгоны хог хаягдлын төвлөрсөн цэг болон бохир ус цэвэрлэх байгууламж байгуулах төсөл”-ийн хүрээнд шинээр ланфилл байгууламж болон бохир ус цэвэрлэх байгууламж байгуулна. Одоо байгаа хогийн төвлөрсөн цэгийн талбайг булшилж, нөхөн сэргээхээр төлөвлөсөн байна.

Хог хаягдлын төвлөрсөн цэг

Шинээр байгуулах хог хаягдлын төвлөрсөн цэгийг Монгол улсын Хог хаягдлын тухай хуульд заасан ангиллаар “2 дугаар зэрэглэлийн төвлөрсөн цэг” байхаар төлөвлөсөн байна. Тус хог хаягдлын төвлөрсөн цэг нь дараах 5 үндсэн хэсгээс бүрдэнэ. Үүнд:

- Ландфилл;
- Хог хаягдлын талбай;
- Удирдлагын байгууламжууд;
- Зам, талбай;
- Бусад байгууламжууд.

Ландфилл байгууламж;

- a. 4-5 м гүн ухсан нүх;
- b. Шороон далан;
- c. Шүүрэл нэвчихээс хамгаалсан доторлогоо, үе давхаргууд;
- d. Шүүрлийг цуглуулах хуримтлуулах систем;
- e. Хог хаягдлын ялзралаас үүсэх хийг зайлуулах хоолой;
- f. Хог хаягдлын хучилтын хөрс нөөцлөх талбайтай;
- g. 2-р ээлжийн ландфилл талбай;
- h. 2-р ээлжийн шүүрүүлэх талбай.

Хог хаягдлын талбай;

- a. Энгийн хог хаягдлыг хүлээн авах, ангилан ялгах талбай;
- b. Аюултай хог хаягдлыг хүлээн авах, ангилан ялгах, хадгалах талбай;
- c. Агуулахын талбай (хог хаягдлын преслэх, дахивар нөөцийг түр хадгалах);
- d. Бордоожуулах талбай (Хүнсний хог хаягдал, малын өтөг бууц).

Удирдлагын байгууламжууд:

- a. Деспечрийн хяналт бүртгэлийн байр;
- b. Авто пүү;
- c. Ажилчдын байр (бие засах газар болон хувийн ариун цэвэр сахих шүршүүр);
- d. Дугуй ариутгах цэг талбай;
- e. Харуулын байр.

Зам, талбай:

- Авто зогсоол;
- Хүнд машин;
- Дотоод зам;
- Мөрөн-Ханхын гол замаас хог хаягдлын цэг хүртэлх зам (сайжруулсан шороон);
- Ногоон байгууламжийн талбай.

Бусад байгууламжууд;

- Цахилгааны дэд станц;
- Үерийн хамгаалалтын далан шуудуу, хур борооны ус зайлуулах систем;
- Төмөр торон хашаа;
- Газрын доорх усны хяналт-шинжилгээний худаг;
- Хамгаалалтын бүс (300 м).

Ландфилл байгууламжийн ерөнхий бүтэц зохион байгуулалтын загварыг доорх зургуудаар үзүүлэв (Зураг 1-2).

Зураг 1. Ландфилл байгууламжийн ерөнхий бүтэц

Зураг 2. Хогийн давхарлан булах схем

Ханх тосгоны хог хаягдлын төвлөрсөн цэгийн ландфилл байгууламжийн хүчин чадал нь 25000 м³ байхаар төлөвлөгдсөн байна (Хүснэгт 1).

Хүснэгт 1. Ландфилл байгууламжийн хүчин чадал

Он, үе шат	Ханх	
	тонн-оор	м ³ -ээр
2021	654	1,090
2022	560	933
2023	545	909
2024	567	945
2025	537	895
1-р үе шат	2863	4772
2026	688	1,147
2027	824	1,374
2028	743	1,239
2029	1,001	1,430
2030	1,001	1,430
2-р үе шат	4,257	6,620
2031	1,008	1,440
2032	1,015	1,450
2033	1,023	1,461
2034	1,030	1,472
2035	966	1,380
3-р үе шат	5,042	7,203
2036	974	1,391
2037	981	1,401
2038	988	1,412
2039	996	1,423
Дүн	16,101	24,221
Шинээр тооцсон Ландфиллын хүчин чадал /м ³ /	25,000	
Ажлын даалгавар	40,000	
Зөрүү (+, -)	-15,000	

Хүснэгт 2. 1 иргэн /жуулчин/-ий 1 өдөрт үүсгэх хог хаягдлын норматив хэмжээ /кг-аар/

Он	Ханх тосгон		Ханх сум		Дадал сум	
	Хүн амаас	Жуулчдаас	Хүн амаас	Жуулчдаас	Хүн амаас	Жуулчдаас
2021-2028 он	0.3	0.6	0.3	0.6	0.4	0.4
2029 он	0.5	0.6	0.4	0.6	0.6	0.6
2030-2039 он	0.5	0.6	0.5	0.6	0.6	0.6

Төсөл хэрэгжих үе шат, үргэлжлэх хугацаа

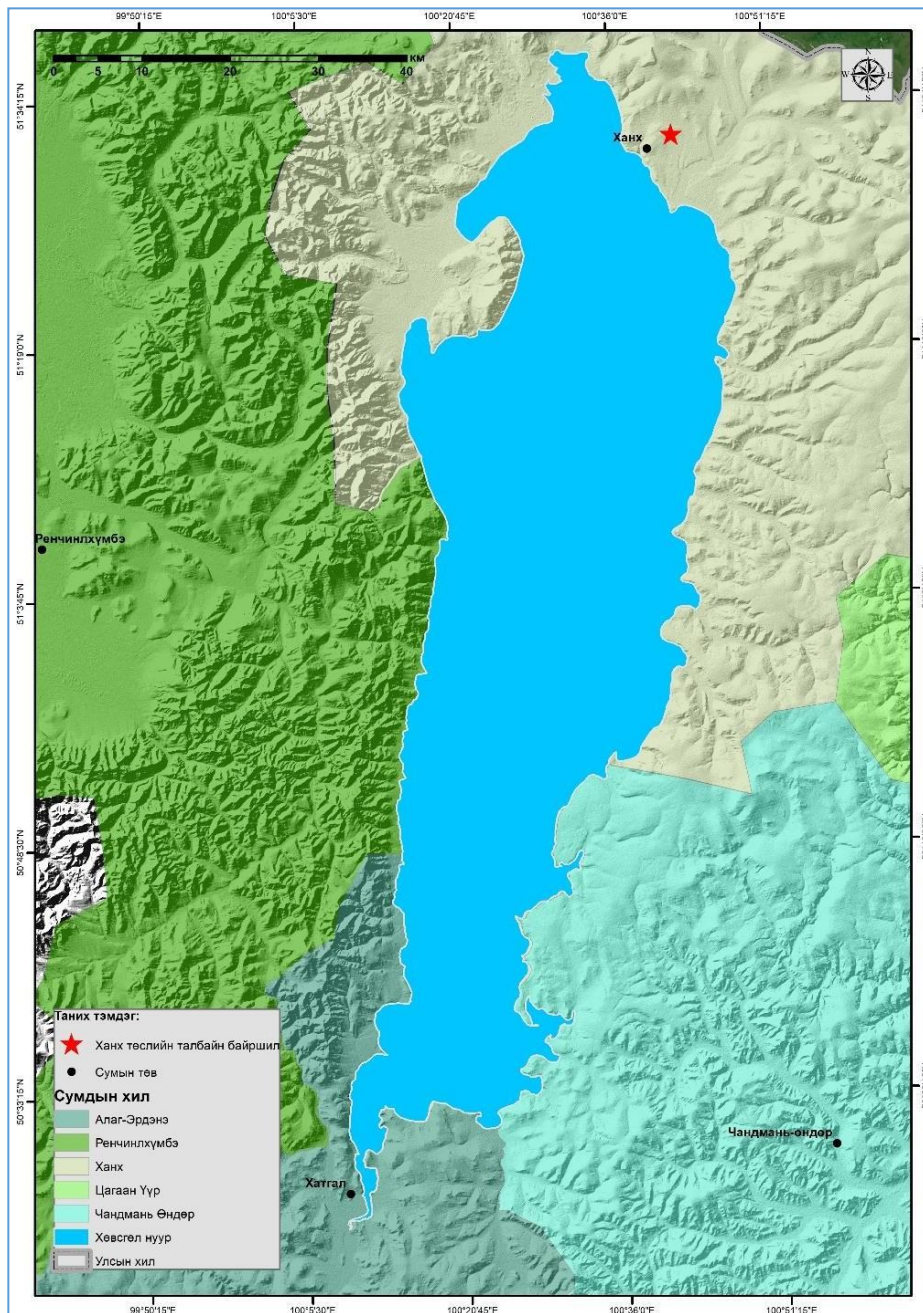
“Ханх тосгоны хог хаягдлын төвлөрсөн цэг болон бохир ус цэвэрлэх байгууламж байгуулах төсөл”-ийн зураг төслийн ажлыг “Эн Ай Пи Групп” ХХК 2021 онд гүйцэтгэсэн болно. Хог хаягдлын төвлөрсөн цэг болон бохир ус цэвэрлэх байгууламж төслийн бүтээн байгуулалтын барилгын ажил нь 2023 онд эхлэх юм.

Ханх сумын одоо байгаа хогийн цэгийн талбай нь 4.8 га бөгөөд хадгалагдаж буй хур хогны хэмжээг сүүлийн 3 жилийн хатуу хог хаягдлын бүртгэл, талбайн хэмжээг үндэслэн тооцоолсноор 2500 м.куб гэж үзсэн байна.

2. ТӨСЛИЙН ТАЛБАЙ, ТҮҮНИЙ ОРЧНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГЭМ-ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ

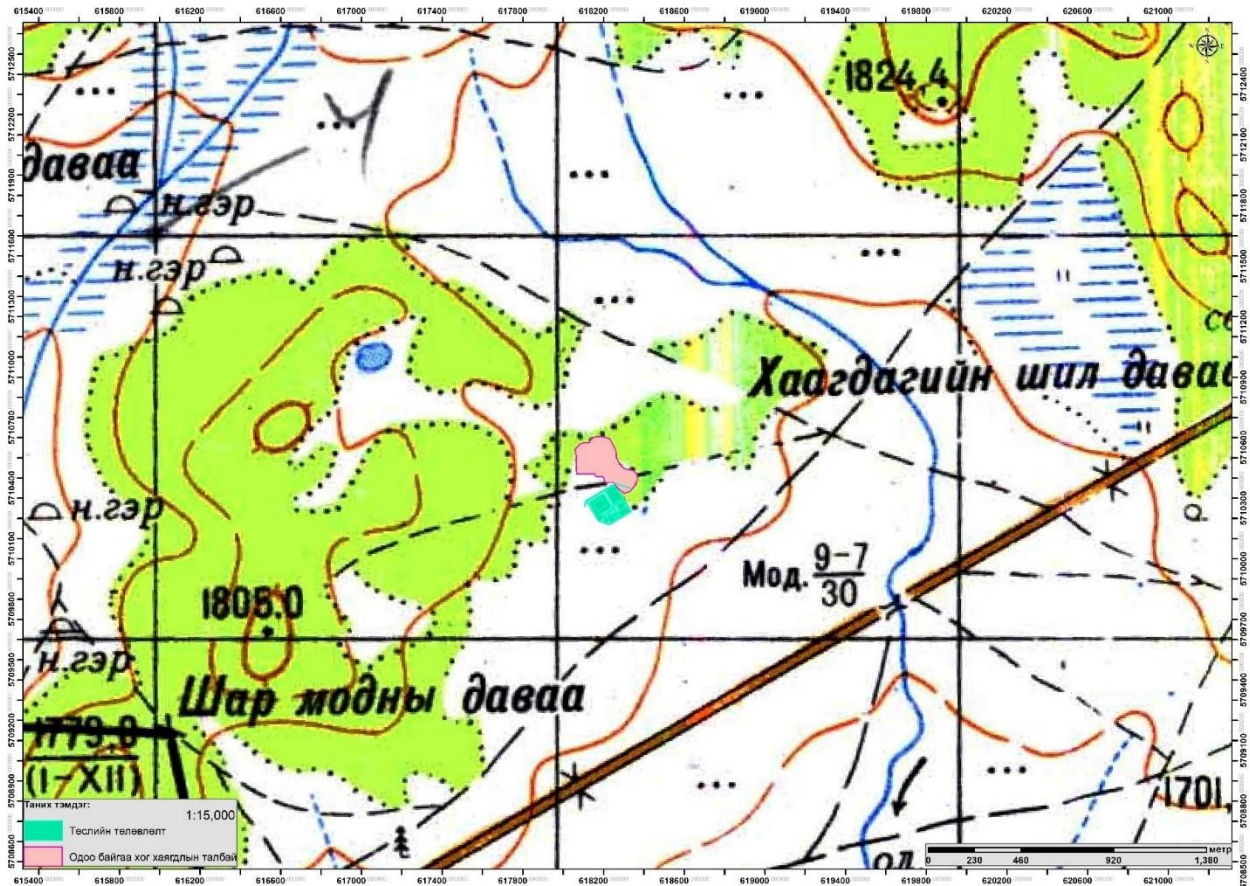
2.1 Төслийн талбайн байршил

“Ханх сумын хог хаягдлын төвлөрсөн цэг болон бохир ус цэвэрлэх байгууламж байгуулах төсөл”-ийн талбай нь Ханх сумын төвөөс зүүн хойд зүгт шулуунаар 3 км зайд, Өлзийн булаг гэдэг газарт байрлаж байна (Зураг 1).

Зураг 1. Төсөл хэрэгжих байршлуудыг засах захиргааны хуваарийн зурагт үзүүлэв

Төсөл хэрэгжих талбайн хүрээлэн буй орчны төлөв байдлыг байр зүйн болон сансрын зурагт буулган доор үзүүлэв (Зураг 2-3). Мөн талбай орчмын өндрийн тоон загварыг боловсруулж үзүүлэв.

Зураг 2. Төслийн талбайн хүрээлэн буй орчны төлөв байдал (Байр зүйн зурагт буулгаснаар, ЭхМ1:100000)

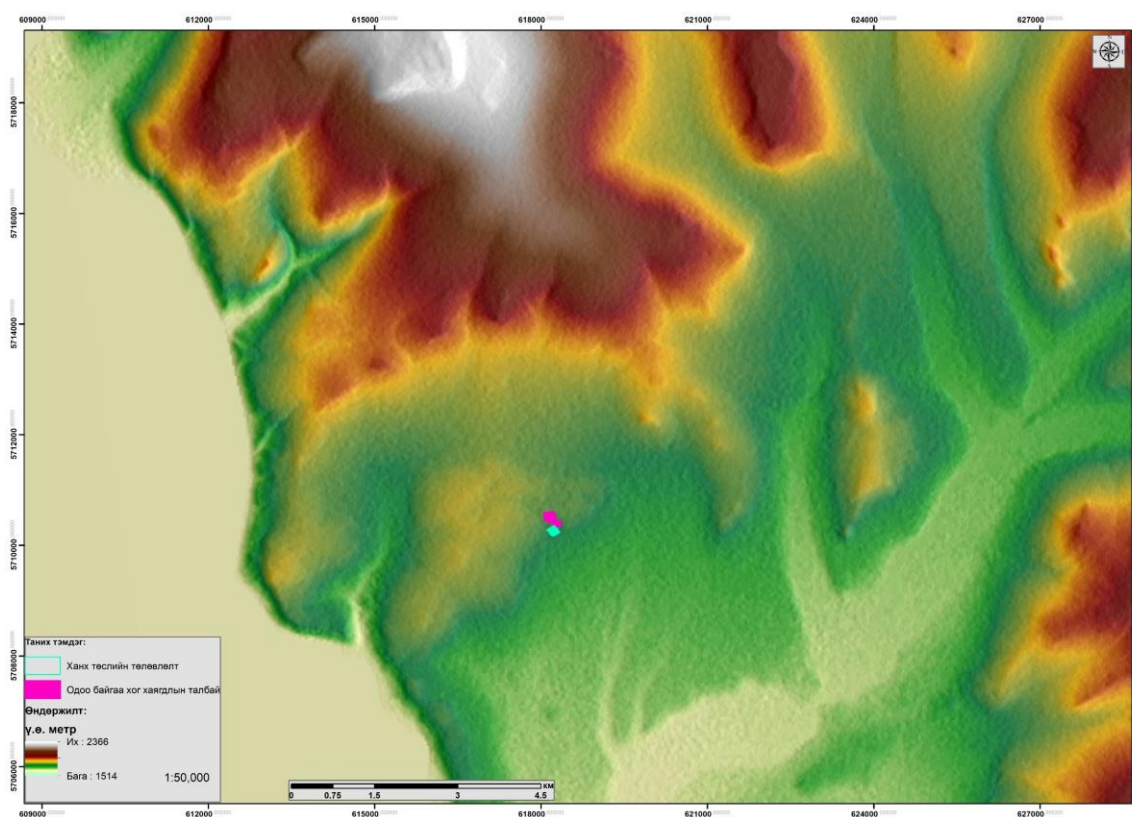

Зураг 3. Төслийн талбайн хүрээлэн буй орчны төлөв байдал (Сансрын зурагт буулгаснаар)

Зураг 4. Төслийн талбайн хүрээлэн буй орчны нисгэгчгүй нисэх төхөөрөмжийн зураг

Зураг 5. Төслийн талбай орчмын өндрийн тоон загвар

2.2 Байгаль орчны төлөв байдлын тодорхойлолт

“Хэмжилзүй” ХХК-ний Хөвсгөл аймгийн Ханх сумын хог хаягдлын төвлөрсөн цэг байгуулах төслийн байгаль орчны төлөв байдлын тодорхойлолтын хураангуйг энэ хэсэгт оруулав.

Байгаль орчны төлөв байдлын тодорхойлолт	
Газрын гадарга, байр зүй	Төсөл хэрэгжих талбайн хүрээлэн буй орчны төлөв байдлыг байр зүйн болон сансрын зурагт буулган төслийн талбай орчмын газрын гадаргын 2021 оны төлөв байдлын зургийг нисгэгчгүй нисэх төхөөрөмж буюу “дрон”-оор гадаргаас дээш 180 м-ийн өндрийн түвшинд авч “Agisoft Photoscan Professional” программаар боловсруулав. Мөн талбай орчмын өндрийн тоон загварыг боловсруулж үзүүлэв. Далайн түвшингөөс дээш 1596 м – 1711 м – ийн хооронд байрлаж байна.
Уур амьсгалын нөхцөл	Ерөнхий төлөв Ханх орчмын нутаг дэвсгэр нь голын хөндий дагасан буюу уулс хоорондын хөндий ихтэй учраас сэрүүвтэр ба хоногийн дундаж агаарын температур намар дунджаар 10 дугаар сарын үеэс 0 градусаас буурч хүйтэрнэ. Хавар нэлээд хожуу 4 дүгээр сарын дунд 10 хоногоос эхлэн 0 градусыг давж дулаарч эхэлдэг ба дунджаар 179 хоног хүйтэн байдаг. УЦҮОСМХ-ээс гаргасан Уур амьсгалын нормоос харахад Ханхд жилийн 1 дүгээр сард хамгийн хүйтэн байх бөгөөд агаарын дундаж температур -23.0 градус ба хамгийн хүйтэндээ -47.7 градус, 7 дугаар сард хамгийн халуун буюу 12.5 градус ба хамгийн халуундаа 31.8 градус хүрсэн байна. Харин жилийн дундаж температурын -4.1°C байдаг байна. Агаарт анхны цочир хүйтрэх дундаж хугацаа 8 дугаар сарын 2-р арав хоногт байх ба хамгийн эрт нь 8 дугаар сарын 1-р арав хоногт ажиглагдана. Харин сүүлчийн цочир хүйтрэх дундаж хугацаа 6 дугаар сарын 3-р арав хоногт, хамгийн хожуу нь 7 дугаар сарын 2-р арав хоногт тохиолдож, цочир хүйтрэлгүй үеийн үргэлжлэх хугацаа дунджаар 47-70 орчим хоног байна.
Агаар, дуу чимээ	<ul style="list-style-type: none"> Төслийн талбайд барилгын ажил явагдах үед олон хүний хөл хөдөлгөөн, тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөнөөс үүдэн тоосжилт ихээр үүсэх; <p>Барилгын ажилд ашиглагдаж буй тоног төхөөрөмж, тээврийн хэрэгслийг шаардлагагүй тохиолдолд хөдөлгүүрийг унтрааж хэвшсэнээр төслийн талбай болон ойр орчмын дуу чимээ, чичиргээг бууруулах боломжтой. Барилгын ажлын тоног төхөөрөмжийг дуу шуугиан, чичиргээ хамгийн бага тархах нөхцөлтэй газар сонгож байршуулах, дуу чимээ ихээр үүсэх ажлыг зөвхөн өдрийн цагаар хийх зэргээр бууруулах боломжтой.</p> <p>Барилгын ажлын үед их чимээ шуугиан үүсгэдэг объект, тоног төхөөрөмжүүдэд дуу чимээний хэмжилтийг тогтмол хугацаанд хийж, ажилчдад тухай бүрд таниулж, хамгаалах хэрэгслээр хангаж, сургалт зохион байгуулж байх. Барилгын ажлын тоног төхөөрөмжүүдийг ажилчдад үзүүлэх дуу чимээний сөрөг нөлөөлөл нь аль болох хамгийн бага байх зайд байрлуулах хэрэгтэй. Хэт их дуу чимээ үүсгэж болзошгүй ажлыг зөвхөн өдрийн цагаар төлөвлөж хийж байх шаардлагатай.</p> <ul style="list-style-type: none"> > 1000 Гц-ийн давтамжтай 85 дБА шуугиантай орчинд өдрийн 8 цаг ажиллахад хүний чихний сонсголд хортой нөлөө үзүүлдэг тул үйлдвэрлэлийн ажлыг зохион байгуулах, хамгаалалтын арга хэмжээнд анхаарал хандуулах нь чухал; > Сонсголыг хамгаалах нийлэг бөглөө 10-20 дБА, чихэвч 20-40 дБА нь дуу шуугианыг багасгаж чаддаг тул хамгаалах хэрэгслийг шуугиан ихтэй газарт ашиглах замаар ажиллагсдын эрүүл мэндэд үзүүлэх сөрөг нөлөөллөөс сэргийлбэл зохино.
Ус	Төслийн талбайд хамгийн ойр орших гадаргын урсцын элемент нь Зүүн харганын сайр байна. Тус сайр нь Засаг зүүн талаас эх авна. Сайрын ус хурах талбай нь 88.3 км ² , сайрын үндсэн голдирлуудын нийт урт 31.7 км, ус хурах талбайн дундаж өндөр 1750 м, голдирлын хэвгий 31.5 % байна.

<p>Хөрс</p>	<p>Ханх тосгоны хог хаягдлын төвлөрсөн цэг болон бохир ус цэвэрлэх байгууламж байгуулах төслийн талбай нь ойт хээрийн ландшафт бүхий гадаргад байрлаж байна. Төслийн талбай орчимд 3 хэв шинжийн хөрс тархсан байна. Үүнд:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Хээржсэн бараан хөрс; • Хархүрэн хөрс; • Сайрын хайргархаг хурдас, хөрс.
<p>Ургамал орчин</p>	<p>Төслийн талбайд уулын хээрийн алаг өвс – үетэн ургамлан бүлгэмдэл тохиолдох бөгөөд уг бүлгэмдэлд үетнээс ботууль - <i>Festuca ovina</i> гол зонхилогчоор тохиолдох бол дагалдах зүйлээр саман ерхөг - <i>Agropyron cristatum</i>, туяхан дааган сүүл - <i>Koeleria cristata</i> тэргүүтэн тохиолдох бол улалж, алаг өвснөөс ширэг улалж - <i>Carex duriuscula</i> гичгэнэ – <i>Potentilla acaulis</i>, <i>Potentilla sericea</i>, цагаан уул - <i>Leonthopodium ochroleucum</i>, гээг цэцэг – <i>Delpinium trista</i>, Хэвтээ дэгд - <i>Gentiana decumbens</i>, цомцогт бэр цэцэг – <i>Scabiosa comosa</i>, ортууз - <i>Oxytropis filiformis</i>, шарилжаас <i>Artemisia frigidà</i>, <i>A. borealis</i>, <i>A. glauca</i>, <i>A. sericea</i>, луультаас <i>Chenopodium acuminatum</i>, <i>Chenopodium album</i> зэрэг ургамлууд түгээмэл тохиолдож байна. Энд ургамлын тусгаг бүрхэц 75-80 %, ургамлын дундаж өндөр 15-20 см байна. Ургамлын биомасс 10 сард 5 ц/га орчим байна.</p>
<p>Амьтан</p>	<p>Төслийн талбай нь Монгол орны амьтны аймгийн мужлалаар Хөвсгөл орчмын тойрогт хамаарна (Банников,1954). Хөвсгөл нуур-Эгийн голын сав газарт 37 зүйл хөхтөн амьтан байрших боломжтойгоос 9.5 хувь нь Монгол Улсын Амьтны тухай хуульд зааснаар “нэн ховор”, 7.9 хувь нь Засгийн газрын тогтоолын дагуу “ховор” амьтнаар бүртгэгджээ. Цэнгэг уст Хөвсгөл нуурт 9 зүйл, түүний цутгал гол, горхинд нийт 15 зүйл загас байдгаас хадран, зэвэг, гутаарь, омуль, алгана, улаан нүдэн зэрэг зургаан зүйл нь агнуурын ач холбогдолтой юм. Нуурын гүнд 15 овогт багтах 200 шахам зүйлийн ёроолын амьтад байх бөгөөд ёроолын амьтад нь загасны гол тэжээл болдог байна. Нуурын цутгал голуудад хийсэн судалгаагаар 57 төрөлд хамаарах усны сээр нуруугүйтэн. Мөн 246 хүртэлх шувууд суурин болон нүүдлийн статустай байдаг бөгөөд цагаан сүүлт бүргэд, явлаг сар, хуруут хун зэрэг долоон зүйл нэн ховор шувуу, Засгийн газрын тогтоолоор батлагдсан есөн зүйл ховор шувуу, CITES-ийн II хавсралтад бүртгэгдсэн 41 зүйл нэн ховор, ховор шувуу нутагладаг байна.</p>
<p>Тусгай хамгаалалттай газар нутаг</p>	<p>Тусгай хамгаалалттай газар гэж байгалийн бүс, бүслүүрийн онцлог, өвөрмөц тогтоц, ховор, ховордсон ургамал, амьтан бүхий газар, түүх, соёлын дурсгалт болон үзэсгэлэнт газрын хэв шинжийг хадгалах, хувьсаж өөрчлөгдөх зүй тогтлыг судлах, танин мэдэх зорилгоор тодорхой хэмжээний газар нутгийг улс болон орон нутгийн захиргааны хамгаалалтад авсныг хэлнэ. МУ-ын Тусгай хамгаалалттай газар нутаг (ТХГН)-ийн тухай хуулийн дагуу тусгай хамгаалалттай газар нутгийг дараах байдлаар ангилна. Үүнд:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1/ дархан цаазат газар; 2/ байгалийн цогцолборт газар; 3/ байгалийн нөөц газар; 4/ дурсгалт газар. <p>“Ханх тосгоны хог хаягдлын төвлөрсөн цэг болон бохир ус цэвэрлэх байгууламж байгуулах төсөл”-ийн талбай нь Хөвсгөлийн байгалийн цогцолборт газрын орчны бүсэд хэрэгжинэ.</p>

2.3 Нийгэм эдийн засгийн төлөв байдлын тодорхойлолт

Нийгэм эдийн засгийн төлөв байдлын тодорхойлолт	
Ерөнхий мэдээлэл	“Ханх тосгоны хог хаягдлын төвлөрсөн цэг болон бохир ус цэвэрлэх байгууламж байгуулах төсөл”-ийн талбай нь Хөвсгөл аймгийн Алаг-Эрдэнэ сумын 2-р буюу Ужиг (Цагаан бэлчир) багийн болон Ханх тосгоны нутаг дэвсгэрт хэрэгжиж байна.
Оршин суугчид	Алаг-Эрдэнэ сумын нутаг дэвсгэрт оршин суугаа хүн амын тоо нь 2020 оны жилийн эцсийн байдлаар нийт 6956 байна. Үүнээс 3633 нь Ханх тосгонд оршин сууж байна.
Хүний эрүүл мэнд	“Ханх тосгоны хог хаягдлын төвлөрсөн цэг болон бохир ус цэвэрлэх байгууламж байгуулах төсөл” хэрэгжсэнээр орон нутгийн иргэдэд эрүүл, бохирдолгүй орчинд амьдрах нөхцөл бүрдүүлэх зэрэг эерэг нөлөөллийг үзүүлнэ.
Бусад төсөл	Хөвсгөл нуур орчимд 2020 оны байдлаар 100 орчим аж ахуй нэгжид газар олгох зөвшөөрлийг нь олгосон байна. Эдгээр нь Улсын тусгай хамгаалалттай газар нутгийн кадастрын санд бүртгэгдсэн байдаг хэдий ч ихэнх нь Монгол улсын газрын нэгдмэл сангийн удирдлагын нэгдсэн цахим систем (газрын кадастрын мэдээллийн систем https://egazar.gov.mn/)-д бүртгэгдээгүй байна.

3. ТӨСЛИЙН ГОЛ БА БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ

“Ханх тосгоны хог хаягдлын төвлөрсөн цэг болон бохир ус цэвэрлэх байгууламж байгуулах төсөл”-ийн үйл ажиллагаанаас байгаль орчинд үзүүлж болзошгүй сөрөг нөлөөллийг тогтоохдоо байгаль орчны төлөв байдлын үнэлгээ, дүгнэлт, урьд өмнө хийгдсэн байгаль, нийгэм эдийн засгийн холбогдолтой судалгааны материалууд, газар дээр нь ажилласан мэргэжлийн экспертүүдийн дүгнэлтүүдийг үндэслэн магадлан жагсаах арга, матрицын аргаар тодорхойлсон болно. Энэ үнэлгээг доорх алхмуудаар гүйцэтгэв. Үүнд:

- Байгаль орчны үнэлгээний өмнөх үе шатуудад тодорхойлсон төслийн байгаль орчин, нийгмийн гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөллүүдийн цар хүрээ, эрчим, хугацаа, шинж чанарыг нарийвчлан тодорхойлж, тоон ба чанарын шинжилгээ хийх;
- Болзошгүй болон гол сөрөг нөлөөллүүдийг төсөл хэрэгжүүлэх нутаг дэвсгэрийн байгаль орчны төлөв байдлын үнэлгээний (зохих аргачлалын дагуу хийгдсэн) мэдээлэлд буулган судалж, сөрөг нөлөөллийн тархалт, үр дагаврыг үнэлэх;
- Нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний ажлын хүрээнд төсөл хэрэгжих болон төслийн нөлөөлөлд өртөх нутаг дэвсгэрийн байгаль орчин, нийгмийн өнөөгийн төлөв байдал, бохирдол, доройтлын түвшнийг тогтоох нэмэлт судалгаа, ажиглалт, хяналт шинжилгээний ажлыг гүйцэтгэх зэрэг орно.

Тухайн төслийн болзошгүй нөлөөллийн үнэлгээг хийхдээ “Магадлан жагсаах буюу хяналтын хуудасны арга” (Checklist)-ыг хэрэглэв. Энэ арга нь байгаль орчны бүрэлдэхүүн хэсгүүдийн төрлийг жагсаан тэдгээрийг төсөлтэй холбоотойгоор харьцуулан тодорхойлсон хүснэгт бүрдүүлэх арга юм.

Болзошгүй нөлөөлөлд хамрагдах байгаль орчны бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг байгалийн төрөл зүйлийн өөрчлөлт, байгалийн нөөц ашиглалт, байгаль орчны өөрчлөлт, нийгэм-эдийн засаг, бусад гэсэн 5 үндсэн бүлэгт багцлан хувааж, магадлан жагсаах аргаар судлав. Нөлөөллийг “сөрөг”=(х), “эерэг”=(+), “нөлөөлөлгүй”=(0) гэсэн 3 бүлэглэлээр үнэлж, эрчимжилтийг: “бага зэрэг”, “дунд зэрэг”, “хүчтэй” гэсэн 3 зэргээр тогтоож, хэлбэр, хугацаа, чиглэлээр нь үнэлсэн болно. Төслийн болзошгүй нөлөөллийн үнэлгээг магадлан жагсаах аргаар гүйцэтгэн дараах хүснэгтэд үзүүлэв (Хүснэгт 8).

Төслийн гол сөрөг нөлөөлөл

Хүснэгт 3. Болзошгүй нөлөөллийн хэлбэр, үргэлжлэх хугацаа, эрчим

Байгаль орчны үзүүлэлт	Шууд	Шууд бус	Өөрөө зохицуулаг	Богино хугацааны	Дунд хугацааны	Урт хугацааны	Буцаж нөлөөлөх	Буцалтгүй	Бага зэрэг	дунд зэрэг	Хүчтэй
1. Байгалийн экосистемийн өөрчлөлт											
Газрын доорх усны чанарт өөрчлөлт гарах		X	X			X		X		X	
Ургамлын бүлгэмдэл, бүтцэд өөрчлөлт орох, талхлагдах			X		X			X	X		
Хөрсөн бүрхэвч элэгдэх, эвдрэлд орох, дарагдах			X		X			X	X		
Геологийн тогтцын өөрчлөлт	0										
Ойр орчимд нутагладаг ан амьтдын амьдрах орон зай өөрчлөгдөх		X		X				X	X		
Уур амьсгалын бичил өөрчлөлт		X	X	X			X		X		
2. Байгалийн нөөц, ашиглалт											
Газрын гадаргын нөөц баялаг		X	X			X		X		X	
Газрын доорх усны нөөц багасах		X	X			X				X	
Бэлчээр	0										
3. Байгаль орчны чанарын өөрчлөлт											
Гадаргын усны бохирдол		X		X						X	
Агаар бохирдох	0										
Хөрс бохирдох (шатах тослох материал, хог хаягдал хадгал)		X			X			X		X	
Ургамлан бүрхэвч бохирдох (шатах тослох материал, хог хаягдал)		X			X			X		X	
4. Байгалийн өнгө төрх, түүх соёлын дурсгалт зүйл, археологи, палеонтологийн олдвор											
Байгалийн үзэсгэлэнт төрх	0										
Ландшафтын хэлбэр өөрчлөгдөх	0										
Тусгай хамгаалалттай газар нутагт нөлөөлөх	0										
Түүх соёлын дурсгалт зүйлд	0										
Археологи, палеонтологийн олдворт нөлөөлөх	0										
5. Эдийн засаг, нийгмийн асуудал											
Орон нутгийн орлого нэмэгдэх		+		+					+		
Ядуурлыг бууруулахад дэмжлэг		+		+					+		
Ажлын байр нэмэгдэх		+		+					+		
Төслийн хэрэгцээг дагаад орон нутгийн үйлчилгээний байгууллагын эрэлт хэрэгцээ		+		+					+		
Нийт (сөрөг/эерэг)	0/4	8	6	3/4	4	3	1	7	4/4	6	0

Төслийн үйл ажиллагаанаас үзүүлэх шууд сөрөг нөлөөлөл байхгүй ба эерэг нөлөөлөл 4 байна. Шууд бус нөлөөлөл 8 байна. Нийт сөрөг нөлөөллийн 4 нь бага эрчимтэй, 6 нь дунд эрчимтэй байна. Мөн төслийн зүгээс байгаль орчинд үзүүлж болзошгүй хүчтэй нөлөөлөлд байхгүй байна. Төслийн үйл ажиллагаанаас тухайн хэрэгжиж буй орчныхоо байгалийн нөхцөлд ерөнхийдөө шууд бус, дунд зэргийн болзошгүй сөрөг нөлөөлөл үзүүлэхээр байна.

4. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ГОЛ ЗОРИЛТ

Төслийн гол зорилго нь байгальд ээлтэй хог зайлуулах цэгийг байгуулах бөгөөд том хэмжээний талбайг хамарсан нөлөөлөл үүсэхгүй боловч бичил экосистемд бага хэмжээний нөлөөлөл бүрэн арилгаж ажиллах нь зүйтэй юм.

Ажилчдын болгоомжгүй санамсаргүй үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй томоохон хэмжээний аюул, осол гарч болзошгүй бөгөөд эрсдэлийн үнэлгээний хэсэгт заасны дагуу технологийн заавар, дүрэм, санамж зэргийг байнга даган мөрдөн ажиллах зайлшгүй шаардлагатай болно.

МУ-н УИХ-с 2014 онд батлагдсан 43-р тогтоолоор батлагдсан “Ногоон хөгжлийн бодлогын” 3.3.4.-д байгаль орчинд халтай үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, бараа бүтээгдэхүүний импорт, хэрэглээг багасгахад чиглэсэн ногоон татварын системийг бий болгох гэж заасны дагуу ногоон үйлдвэрлэл, худалдааг дэмжин ажиллах нь гол юм.

Тухайн жилийн БОМТ-ний гол зорилтуудыг дараахь байдлаар тодорхойлж байна.

- Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийг тогтмол хэрэгжүүлэх
- Үйл ажиллагааны явцад учирч болзошгүй эрсдэл аюулаас бүрэн сэргийлж ажиллах, холбоотой сургалтыг тогтмол зохион байгуулах
- Түүх соёлын өвийг хамгаалах ажлыг бүрэн хийж гүйцэтгэх
- Гүний усны хяналтын цооногийг байгуулах
- Тэрбум мод тарих үндэсний хөдөлгөөнийг дэмжин ажиллах

5. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Тус төлөвлөгөөний гол зорилго нь дээр тодорхойлсон голлох сөрөг нөлөөллүүдийг бууруулах оршино. Энэхүү төлөвлөгөөг боловсруулахдаа дээрх төслийн гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөлөлийн товч тодорхойлолт болон байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний гол зорилт зэргийг үндэслэн хийв. Зардлын хэмжээг 1 жилээр гаргав.

№	Гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөллүүд	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Нэгжийн зардал (төгрөг)	Тоо хэмжээ	Нийт зардал, төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1. Агаарын бохирдлоос хамгаалах ажил									
1	Төслийн барилгын ажилд ашиглагдах машин механизмаас ялгаран гарах хорт хий орчны агаарыг бохирдуулах	Барилгын ажилд ашиглагдаж буй бүх төрлийн машин механизмын засварыг тогтмол хийж, холбогдох стандартын шаардлагад нийцүүлэх	Барилгын ажилд ашиглагдаж байгаа бүх машин техник, мөн шинээр ашиглагдах бүх төрлийн машин техник	ш	10	150000	1500000	2023	MNS 5013:2003 MNS 5014:2003
2	Барилгын ажлын талбайгаас болон шороон замаас тоос дэгдэж хүрээлэн буй орчинд тархах	Зам, талбайн тоосжилтыг дарах. Усны машин ашиглан тоосжилт үүсэх замуудыг дулааны улиралд услах, тоосжилт дарах өөр төрлийн бодис ашиглах, замыг дагтаршуулах	Барилгын ажил хийгдэж буй бүх талбай	Үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, зардалд тусгах			2023 оны 5, 11-р сар	Агаарын тухай хууль 9, 11, 23-р зүйл MNS 4585:2007	
2. Хөрсний бохирдлоос хамгаалах ажил									
1	Төслийн нөлөөгөөр орчны үржил шимт хөрс, ургамлан бүрхэвч бүхий талбай барилга байгууламж, хүнд даацын машин техникийн үйл ажиллагааны нөлөөнд өртөж, хөрсний элэгдэл, эвдрэл үүсэж ургамлан	Барилгын ажил явагдах талбай болон материалын тээврийн замыг тэмдэгжүүлэх, аль болох бага талбай хамруулан хийж гүйцэтгэх	Барилгын ажилд ашиглагдах шороон замууд	ш	5	100000	500000	2023 онд (барилгын ажил дуустал жил бүр тодорхой төлөвлөгөөний дагуу арчилж тордож	“Газрын тухай” хууль 50 дугаар зүйл MNS 5914:2008 “Эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт.

	бүрхэвч сөрөг нөлөөлөлд өртөнө. Барилгын ажлын үед байнгын хөл хөдөлгөөнөөс хөрс, ургамлан бүрхэвч доройтож элэгдэл эвдрэлийн талбай нэмэгдэнэ.							нэмэгдүүлж байх)	
3. Усан орчинд үзүүлэх нөлөөллийг багасгах									
1	Усыг тооцоогүй ашигласнаас газрын доорх усны нөөц хомсдох	Барилгын ажилд ус авч ашиглах гүний худгуудтай гэрээ байгуулж, усны төлбөр тооцоог холбогдох журмын дагуу хийх	Уст цэгүүд	ш	Аймгийн БОАЖГ-с гаргасан Усны дүгнэлтийн дагуу төлбөрийг төлөх			2023 онд (барилгын ажил дуустал жил бүр тодорхой төлөвлөгөөний баталгаажуулж байх)	MNS0900:2018-Ундны ус. Эрүүл ахуйн шаардлага, чанар, аюулгүй байдлын үнэлгээ
4. Амьтны аймагт үзүүлэх нөлөөллийг багасгах									
2	Төслийн үйл ажиллагаанаас амьтдад үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл	Төслийн үйл ажиллагаанд ан амьтад, мал өртөхөөс сэргийлэн ажиллах	Төслийн талбайн эргэн тойронд	ш	500	150000	7500000	2023	Амьтны тухай хууль
		Шувуу үргээгч байршуулах	Цахилгааны шонд	ш	5	200000	1000000		
Нийт					10 500 000				

6. ОРЧНЫ ТОХИЖИЛТ, НӨХӨН СЭРГЭЭЛТИЙН АЖЛЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

№	Орчны тохижилт, цэцэрлэгжүүлэлтийн зорилт	Нөхөн сэргээлтийн арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар хэмжээ	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ	Нэгжийн зардал, төг	Нийт зардал төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Тэрбум мод тарих үндэсний хөдөлгөөнийг дэмжин ажиллах	мод тарих	Төслийн талбайн гадна	Төслийн дотоод төлөвлөлтийн хүрээнд				2023	
2.	Хуучин хог хаягдлын цэгийг бүрэн нөхөн сэргээх	Нөхөн дүүргэлт хийж, нөхөн сэргээлтийг хийх	Хуучин хаягдлын цэгийн талбайд	ш	1	90 754 225	90 754 225	2023	
Нийт		90 754 225							

7. ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

“Ханх тосгоны хог хаягдлын төвлөрсөн цэг болон бохир ус цэвэрлэх байгууламж байгуулах төсөл”-ийн ойр орчимд 3 хиргисүүр буюу түүх, соёлын дурсгалт зүйлс байна. Төслийн барилгын ажлын нөлөөгөөр эдгээр хиргисүүрүүд гэмтэхээс сэргийлэх үүднээс барилгын ажил эхлэхээс өмнө хиргисүүр тус бүрийг тойруулан хайс хашаа барих, түүх дурсгал энд байгаа гэсэн тэмдэг байршуулах шаардлагатай. Барилгын ажил дууссаны дараа хайс хашааг буулгаж, тэмдгийг үлдээх нь зүйтэй. Хэрэв барилгын ажлын үед эртний ургамал, амьтны үлдвэр илэрвэл даруй Палеонтологийн хүрээлэнд мэдэгдэн “Соёлын өвийг хамгаалах тухай” хуулийн дагуу авран хамгаалах ажлыг зохион байгуулах шаардлагатай.

Хүснэгт 4. Түүх соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө

Нөлөөлөлд өртөх түүх, соёлын өв	Хамгаалах арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар хэмжээ	Тоо хэмжээ	Нэгжийн зардал, төгрөг	Нийт зардал, төгрөг	Хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж	Баримтлах эрхзүйн баримт бичиг
1	2	3	4	5	6	7	8
Түүх соёлын өвийн дурсгал	Соёлын өвийн талаарх сургалт, зааварчилгаа өгөх	Төслийн талбай	Жилд 1 удаа	900 000	900 000	1	Соёлын өвийн тухай хууль
Дүн					900 000		

8. ОСОЛ, ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

№	Болзошгүй аюул, осол, сөрөг нөлөөлөл	Урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар, хэмжээ	Хэмжих нэгж	Тоо хэмжээ	Нэгжийн зардал, төг	Нийт зардал, төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах стандарт, аргачлал
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Байгалийн гамшгаас урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр									
1	Цаг агаарын гэнэтийн үзэгдлээс хог хаягдлын төвлөрсөн цэг барих төслийн үйл ажиллагаа доголдох, зогсох	Цаг агаарын улирлын, сарын, 7 хоногийн, өдөр тутмын урьдчилсан мэдээнүүдийг төслийн үйл ажиллагаанд тогтмол ашиглах	Төслийн барилгын ажлын талбай	Өдөр	365	-	Хөвсгөл аймгийн Цаг уур орчны шинжилгээний газрын мэдээллийг ашиглах	2023 он	Ус цаг уур, орчны хяналт шинжилгээний тухай хууль
2	Гал түймрийн улмаас төслийн үйл ажиллагаа доголдох, зогсох	Гал түймрээс урьдчилан сэргийлэх сургалт сурталчилгаа, болзошгүй аюулын үед авах арга хэмжээг төслийн нийт ажилтан албан хаагчдад тогтмол хугацаанд танилцуулах	Төслийн барилгын ажлын талбай	удаа	2	970,000	1,930,000	2023 он	Галын аюулгүй байдлын тухай хууль
Төсөл хэрэгжүүлэх үед авч хэрэгжүүлэх хөдөлмөр хамгааллын арга хэмжээ									
1	Үйлдвэрлэлийн гэнэтийн ослын улмаас хүний эрүүл мэнд, амь насанд сөргөөр нөлөөлөх	Хөдөлмөр хамгаалал аюулгүй ажиллагааны дүрэм журмыг сахиулж, хэрэгжилтэд хяналт тавих	Төслийн барилгын ажлын талбай	Хүн/өдөр		Дотоод төлөвлөлтөөр зохион байгуулах		2023 он	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хууль
		Хөдөлмөр хамгаалал аюулгүй ажиллагааны сургалтыг тогтмол хугацаанд гүйцэтгэх	Төслийн барилгын ажлын талбай	удаа	1	1,500,000	1,500,000	2023 он	
		Ажиллагсдын хөдөлмөр хамгааллын хувцас хэрэгслээр хангах	Төслийн барилгын ажлын талбай	-	-	Үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд тусгах		2023 он	

		Барилгын ажилчдын түр суурин бүрийг анхны тусламж үзүүлэхэд нэн шаардлагатай хэрэгслүүдээр хангах	Барилгын ажлын гүйцэтгэгч байгууллагын ажилчдын хотхон	Жил /удаа	5	600,000	3,000,000	2023 он	
2	Ажилчдын хотхоныг зөв зохион байгуулаагүйн улмаас ажилчдын эрүүл мэндэд эрсдэл үүсэх	бие засах өрөө, бусад ариун цэврийн байгууламжыг сар бүр ариутгаж ажиллах	Бүх төрлийн барилгын ажил явагдаж буй талбайнууд, мөн ажилчдын хотхонууд	-	8	350 000	2 800 000	2023 он	“Тогтвортой аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх төсөл (МОН3787/3788)” -ийн батлагдсан Байгаль орчны менежментийн ерөнхий төлөвлөгөө
Төслийн осол, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөөний нэг жилийн нийт зардал, төгрөг							9,240,000		

9. ХОГ, ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Энэхүү Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө нь Хэмжилзүй” ХХК-ний Хөвсгөл аймгийн Алаг-эрдэнэ сумын Ханх тосгоны хог хаягдлын төвлөрсөн цэг болон бохир ус цэвэрлэх байгууламж байгуулах төслийн ажлын явцад гарч болох хог хаягдлын эх үүсвэрийг Монгол улс болон олон улсын хууль тогтоомж, стандарт шаардлагын дагуу хянах, бууруулахад чиглэгдэх юм.

Аливаа төслийн үйл ажиллагаанаас үүдэн хог хаягдал үүсгэх нь зайлшгүй бөгөөд холбогдох хууль, журмын дагуу хог хаягдлын менежментийг системийн арга хандлагыг тодорхойлсон болно.

Төлөвлөгөөнд төслийн холбогдох стандартуудыг тогтоох, нөлөөлөл бууруулах арга хэмжээний хяналт шинжилгээ ба аудитын хөтөлбөр зэрэг төслийн хог хаягдлын менежментийн удирдлагуудыг тогтоож өгсөн.

9.1 Зорилго

Энэхүү менежментийн төлөвлөгөөний зорилгууд нь:

- ✓ Хог хаягдлын менежментийн талаархи дотоодын болон олон улсын хууль, журам, стандартуудыг тодорхойлох;
- ✓ Хог хаягдлын менежментийн үйл ажиллагааны журмуудыг тодорхойлох;
- ✓ Үүрэг, хариуцлагуудыг тодорхойлох;
- ✓ Хяналт шинжилгээ/аудит болон тайлагнах журмуудыг тодорхойлох;

9.2 Хууль, эрхзүйн орчин

Хог хаягдлыг цуглуулах, ялгах, хадгалах, боловсруулах, зайлуулахтай холбоотой Монгол улсын болон олон улсын дүрэм журам, стандартуудыг заасан болно.

9.2.1. Стандартууд

Монголын улсын стандартууд

- ✓ “Ахуйн хог хаягдлыг тээвэрлэхэд тавих ерөнхий шаардлага” MNS 5344 - 2011
- ✓ “Агаарын чанар. Аюултай хог хаягдал шатаах зуухны яндангаар агаар мандалд хаягдах утааны найрлага дахь агаар бохирдуулах зарим бодисын зөв” MNS 6342- 2012 5х

Олон улсын стандартууд

- ✓ ЕХ-ны хог хаягдыг ландфил хийх тухай захирамж 99/31/ЕС (1999 он);
- ✓ ЕХ-ны хог хаягдлыг шатаах устгах тухай захирамж 2000/76/ЕС (2000 оны 12 сарын 4- ны өдөр);
- ✓ ДЭМБ-ын Эрүүл мэндийн салбарын аюулгүй хог хаягдлын менежмент: Бодлогын баримт бичиг, бүртгэлийн хуудас № 281, (эрүүл мэндийн салбарын хог хаягдлын менежмент);
- ✓ Аюултай хог хаягдлын хил дамжсан хөдөлгөөний хяналтын тухай конвенци, хог хаягдлыг устгах конвенци (Базелын конвенци, Монгол улс 1997 онд нэгдсэн);
- ✓ US EPA стандартууд CFR 258 (Хотын хатуу хог хаягдлыг ландфилдэх шалгуур) төсөлд хэрэгжүүлэхээр баталсан;

9.2.4. Нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ ба менежментийн хяналт

Хог хаягдлын сөрөг нөлөөллийг бууруулахын тулд нөлөөлөл бууруулах арга хэмжээ болон менежментийн хяналтыг төслийн ажлын үед хэрэгжүүлнэ. Гэрээт гүйцэтгэгчид нь доорх хүснэгтэнд тодорхойлсон арга хэмжээнүүдийг өөрсдийн ажлын дүрэм журманд тусган дагаж мөрдөнө. Мөн туслан гүйцэтгэгчийн төлөвлөгөөнүүдэд доор дурьдсан шаардлагуудыг дагаж мөрдөхөөр оруулж өгсөн байх ёстой.

“Аюултай хог хаягдал” гэж тэсрэмтгий, шатамхай, урвалын идэвхтэй, исэлдүүлэгч, агаар болон устай харилцан үйлчилж хортой хий ялгаруулдаг, халдвартай, идэмхий, хүн амьтанд богино болон удаан хугацаанд хортой нөлөөлөл үзүүлдэг, байгаль орчинд хортой шинж чанартай, устгасны дараа аюултай шинж чанартай ялгарал үүсгэдэг хог хаягдлыг, “энгийн хог хаягдал” гэж аюултай хог хаягдлаас бусад хог хаягдлыг, “ахуйн хог хаягдал” гэж айл өрхөөс гарах энгийн хог хаягдлыг тус тус хэлнэ.

Энгийн хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр болон үйл ажиллагааны явцад дахин ашиглах, хүнсний хаягдал, үнс болон бусад гэсэн төрлөөр заавал ангилна.

Энгийн хог хаягдал

Дахин ашиглах боломжтой хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр нь ангилан ялгаж хадгалж, орон нутагт хамгийн ойр хоёрдогч түүхий эд цуглуулах цэгт хүргэнэ.

Дахин ашиглах боломжтой хог хаягдалд дараах хог хаягдал хамаарна:

- ✓ Цаас /хэт бохирдоогүй сонин, сэтгүүл, дэвтэр, бичгийн цаас, төрөл бүрийн боодлын цаас, картон цаас, сүү, жүүсний тетрапак савалгаа/
- ✓ Хуванцар /төрөл бүрийн ус, ундааны хуванцар сав, 0,025 мм-ээс дээш зузаантай гялгар уут, баглаа боодол кетчуп, ургамлын тос, бие угаагч шингэн, шампунь, угаалгын шингэний хуванцар сав, гм/
- ✓ Хөнгөн цагаан, төмөр, метал, зэс, гууль, тэдгээрээр хийсэн зүйл;
- ✓ Шил /хүнсний болон бүх төрлийн шилэн сав, шилэн эдлэл/;
- ✓ Лааз;
- ✓ Мод, модон эдлэлийн хаягдал;
- ✓ Хувцас, даавуун эдлэл;
- ✓ Савхи, резин;
- ✓ Өвс, мод.

Дахин ашиглах боломжгүй хатуу хог хаягдалд дараах энгийн хог хаягдлууд хамаарч байна.

а/ Хүнсний хог хаягдал. Үүнд:

- ✓ Хоолны үлдэгдэл;
- ✓ Хүнсний ногоо, жимсний хальс, үлдэгдэл;
- ✓ Хэрэглэсэн хүнсний тос.

б/. Халаалтын болон уурын зуухны үнс:

в/. Бусад хог хаягдалд дараах хог хаягдал орно:

- ✓ Хэт бохирдсон дахин ашиглах боломжгүй хог хаягдал;
- ✓ Барилгын болон тусгаарлах материалаас гарсан дахин ашиглах боломжгүй хог хаягдал;
- ✓ Боловсруулсан дахин ашиглах боломжгүй бохир хөрс, шороо, чулуу, элс, хайрга;
- ✓ Хаягдал халдваргүйжүүлэх төхөөрөмжөөс гарсан дахин ашиглах боломжгүй хог хаягдал, далан, усан сангийн лав /үйлдвэрийн цэвэрлэх байгууламжаас гарах лаваас бусад/;

- ✓ Ахуйн болон үйлдвэрлэл, худалдаа үйлчилгээний дахин ашиглах боломжгүй, аюулгүй хог хаягдал;
- ✓ Дахин ашиглах боломжтой хог хаягдлын ангилалд ороогүй бусад зөвшөөрөгдсөн хог хаягдал багтана.

Энгийн хог хаягдлыг түр хадгалах цэг нь ангилан ялгах боломжтой, бороо ус орохооргүй, хөрсөнд нэвчихгүй байх шаардлагатай байдаг. Энгийн хатуу хог хаягдлын тухай хуулийн 8-р зүйлийн 8.4.3-т заасны дагуу харьяа нутаг дэвсгэрийн эрх бүхий аж ахуй нэгжтэй гэрээгээр зайлуулах гэрээг байгуулна.

Аюултай хог хаягдал

Оффис, үйлчилгээний газрын үйл ажиллагаанаас төслийн үйл ажиллагаанаас оффисын зориулалтаар ашиглах зарим техник хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжийн хаягдал буюу ахуйн зориулалтын батерей, принтер, хувилах машины хор зэрэг нь аюултай хог хаягдал болох юм. Иймд эдгээр хог хаягдлыг ахуйн хог хаягдалтай холилгүйгээр тусад хадгалж, эдгээр хаягдлыг хүлээн авах цэгүүдэд нийлүүлэх нь зүйтэй.

Монгол улсад химийн хортой болон аюултай хуванцар хог хаягдлын савыг дахин боловсруулж ашиглах анхны үйлдвэрийг “Цэцүүх трейд” ХХК ашиглалтад оруулсан, ашигласан принтер, хувилах машины хорыг “Электро ВорлдТрейд” ХХК цуглуулан авч, дахин боловсруулж эхлээд байна. Батерей, принтерийн хоронд агуулагдах хүнд металл нь байгаль орчин болон хүний эрүүл мэндэд маш хортой, аюултай хог хаягдлын тоонд ордог. Бидний дунд ашигласан батерейг хазаж, дахин ашиглаж болдог гэсэн ойлголт түгээмэл бий.

Гэхдээ энэ нь хүний эрүүл мэндэд асар их хөнөөлтэй гэдгийг зарим хүмүүс мэддэггүй билээ. Батерей нь асар их хүчтэй хүчил агуулдаг тул ам, хамраа түлэх, улмаар насан туршдаа амт мэдрэхгүй, ярих чадвараа алдаж болох эрсдэлтэй. Мөн төрөл бүрийн хавдар, ургийн гажиг үүсгэх аюултай.

Хог хаягдлын төрлүүд ба хэмжээ: Төслийн хүрээнд дараах хог хаягдалд энгийн болон аюултай хог хаягдлын төрлүүд гарахаар байна. Хог хаягдлын гарцын хэмжээг төсөл хэрэгжүүлэгч хог хаягдлын нэр төрөл бүрээр нь холбогдох эх үүсвэр дээр нь ажлын зураг авалт хийж норматив тогтоох шаардлага тавигдаж байгаа. Бид БОМТ-ний хүрээнд төслийн үйл ажиллагаанаас гарах хог хаягдлыг ажиллах хүч, ажлын хоног, хэрэглээний норм, техникийн ээлж гэх зэрэг үзүүлэлтүүдэд үндэслэн дараах байдлаар тооцлоо.

Хүснэгт 5. Төслийн үйл ажиллагааны явцад гарах хог хаягдлын хэмжээ

Хог хаягдлын ангилал	Хог хаягдлын нэр төрөл	Хог хаягдлын хэмжээ
Энгийн хог хаягдал		
Дахин ашиглах боломжтой	Цаас	Оффисын 1 ажилтан сард 0.2кг/хүн бичиг цаасны хаягдал
	Шил	Хүнсний баглаа боодлоос 1 хүн/хон*0.6кг
	Хуванцар,	Хүнсний болон ахуйн хэрэглээнээс 1хүн/хон*0.5

	Резин	Техникийн ээлжийн тоогоор тооцно.
	металл, төмөр	Нийт үүсэх хэмжээнээс: <ul style="list-style-type: none"> Ундааны сав баглаанаас 1 хүн/хон* 0.3кг Техник тоног төхөөрөмжийн засвар үйлчилгээнээс гарах металлыг тооцоолох боломжгүй байна
Хүнсний хог хаягдал	(гал тогооны хаягдал)	1 хүн хоногт 0.1кг
Бусад хаягдал	Хэтэрхий бохирдсон ашиглах боломжгүй хог хаягдал	1 хүн хоногт 0.15кг
	Ахуйн хэрэглээнээс гарсан дахин ашиглахгүй шингэн хаягдал	Төслийн хүрээнд унд ахуйд ашиглах усны 90 хувь нь ахуйн бохир болж хаягдана.
Аюултай хог хаягдал		
Батарей аккумулятор	Хар тугалгатай батарей	Батарей солих ээлжийн тоогоор гарна.
Хаягдал тос ба шингэн түлш	Түлшний тос, дизель	Техникийн ээлжийн тоогоор гарна. Зөвшөөрөлтэй авто засварын газарт техникийн үйлчилгээ хийгдэнэ.
Шингэн хадгалах танк, зөөврийн танк, торхны цэвэрлэгээний хаягдал	Тос агуулсан хаягдал	Тос агуулсан хаягдал нь: <ul style="list-style-type: none"> Тос агуулсан арчих материалын хаягдал Тос агуулсан хөрсний хуулдас Зөвшөөрөлтэй авто засварын газарт техникийн үйлчилгээ хийгдэнэ.
	Хаягдал шингэн катализатор	Тооцох боломжгүй. Катализатор үүсэх нөхцөл үгүй гэж үзнэ. Аккумуляторыг холбогдох үйлчилгээ үзүүлдэг газарт цэнэглэнэ.
Хөдөлгүүр, хурдны хайрцагны болон тосолгооны тосны хаягдал	Хүнд машин механизмын цэвэрлэгээний хаягдал	Тооцох боломжгүй.

Хог хаягдлыг зайлуулах, устгах. “Хог хаягдлын тухай” хуулийн дагуу хог хаягдлыг цуглуулах, зайлуулах, устгах харилцааг зохицуулах зөвлөмжийг төслийн хүрээнд үүсэх хог хаягдлын нэр төрөл бүрээр авч үзэх шаардлагатай болно. Харин үүссэн хог хаягдлын хэмжээ нэр төрлүүдээр бага, холбогдох эрх бүхий этгээдэд хүлээлгэн өгөхөд тээврийн ачааллын хангалттай хэмжээнд хүрэхгүй байж болзошгүй тул төслийн хүрээнд үүсэх хог хаягдлыг нэгдсэн менежментэд шилжүүлж болно гэж үзэж байна.

Хүснэгт 6. Хог хаягдлыг зайлуулах арга хэлбэр

Хог хаягдлын нэр төрөл	Хог хаягдлын хэмжээ
Энгийн хог хаягдал	
цаас	Дахин боловсруулах боломжтой тул эрх бүхий этгээдэд хүлээлгэн өгөхийн тулд гэрээ хийнэ. Түр хадгалалтын цэгийг хуримтлагдах хэмжээ, тээвэрлэлтийн хугацаатайгаа уялдуулан төлөвлөсөн байна.
шил	
хуванцар,	
резин,	
металл, төмөр	
Хүнсний хаягдал, (гал тогооны хаягдал)	Маш бага хэмжээтэй гарах бөгөөд хэт бохирдолтой, удаан хугацаагаар хадгалах боломжгүй хаягдал тул хамгийн цөөндөө 7 хоногт 2 удаа зайлуулна. Тиймээс эрх бүхий этгээдээр тогтоосон хугацаанд тээвэрлүүлэн зөвшөөрөгдсөн цэгт хүргүүлнэ.
Хэтэрхий бохирдсон ашиглах боломжгүй хог хаягдал	
Шингэн хаягдал	Зөвшөөрөгдсөн цэгт түр хадгалан зөвшөөрөгдөн цэгт зайлуулна.
Аюултай хог хаягдал	
Хар тугалгатай батарей	Аюултай хог хаягдлын зөвлөмжийг баримтална. Эрх бүхий этгээдэд нийлүүлнэ.
Ашигласан тос, масло	Зөвшөөрөлтэй авто засварын газарт техникийн үйлчилгээ хийгдэнэ.
Хаягдал шингэн катализатор	Катализатор үүсэх нөхцөл үгүй гэж үзнэ. Аккумуляторыг холбогдох үйлчилгээ үзүүлдэг газарт цэнэглүүлнэ.
Хүнд машин механизмын цэвэрлэгээний хаягдал	Тооцох боломжгүй.

Хог хаягдлын менежментийг хэрэгжүүлэх зардал. Хог хаягдлын менежментийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай зардлыг хог хаягдлын нэр төрөл бүрийн менежментийг яаж зохион байгуулснаас хамаарна.

Хог хаягдлын ангилал	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэмжих нэгж	Нэгжийн үнэлгээ, төг	Тоо хэмжээ	Нийт зардал, төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа	Баримтлах эрхзүйн баримт бичиг
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ахуйн	Ахуйн гаралтай хог хаягдлыг ангилан ялгаж дахин ашиглах, зайлуулах арга хэмжээнүүдийг тодорхойлох	Ажилчдын хотхон, барилгын ажлын талбай зэрэг бүх төрлийн байгууламжууд	-	60,000	12	780,000	2023 онд	Хог хаягдлын тухай хууль
Үйлдвэрийн	Үйлдвэрлэлийн гаралтай хаягдлыг ил задгай зориулалтын битүү саванд ангилан ялгаж, хадгалах дахин ашиглах болон үйлдвэрлэгчид нийлүүлэх арга хэмжээнүүдийг тодорхойлох	Барилгын ажлын талбай зэрэг бүх төрлийн байгууламжууд	-	150,000	12	1,800,000		Хог хаягдлын тухай хууль
Аюултай	Аюултай хог хаягдлыг кодлон ялгаж бүртгэлжүүлэх, стандартын дагуу хадгалах, нийлүүлэгч талд буцаан өгөх, сав баглаа боодлын хор аюулыг саармагжуулах эсхүл нийлүүлэгч талд буцаан өгөх арга хэмжээнүүдийг тодорхойлох	Барилгын ажлын талбай зэрэг бүх төрлийн байгууламжууд	-	1,500,000	3	4,500,000		Хог хаягдлын тухай хууль Химийн хорт болон аюултай бодисын тухай хууль
НИЙТ						7,080,0000		

10. ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР

Төслийн үйл ажиллагаанаас орчны агаар, ус, хөрсөнд үзүүлэх нөлөөллийг илрүүлэх, байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөний хэрэгжилт, сөрөг нөлөөллийг бууруулах талаар авсан арга хэмжээний дүнг хянаж шалгах, цаашдын үйл ажиллагааг тодотгох зорилгоор хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.

ОХШХ-т төсөл хэрэгжих газрын агаарын чанар, усны чанар, хөрсөн бүрхэвч, дуу чимээний нөлөөлөл зэрэг хяналт шинжилгээний үзүүлэлт, хэмжилт хийх, дээж авах байршил, хугацаа, давтамж, холбогдох стандарт болон эдгээр ажлыг гүйцэтгэхэд шаардагдах зардлын төсвийг тооцоолов.

ОХШХ-ыг байгаль орчны мэргэжилтэн, мэргэжлийн байгууллагын тусламжтайгаар хэрэгжүүлж, хяналт тавьж, тухайн бүрт нь тайлагнан ажиллана.

2022 оны БОМТ-нд хог хаягдлын төвлөрсөн цэг болон бохир ус цэвэрлэх байгууламж байгуулах төслийн ажиллах үед авч хэрэгжүүлэх орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрт **6,545,260** мян.төг зарцуулахаар тусгагдсан. Үүний дагуу ОХШХ-ийг боловсруулахдаа лабораторийн шинжилгээний дараах тарифийг үндэслэл болгов.

Хүснэгт 7. Лабораторийн шинжилгээний тариф

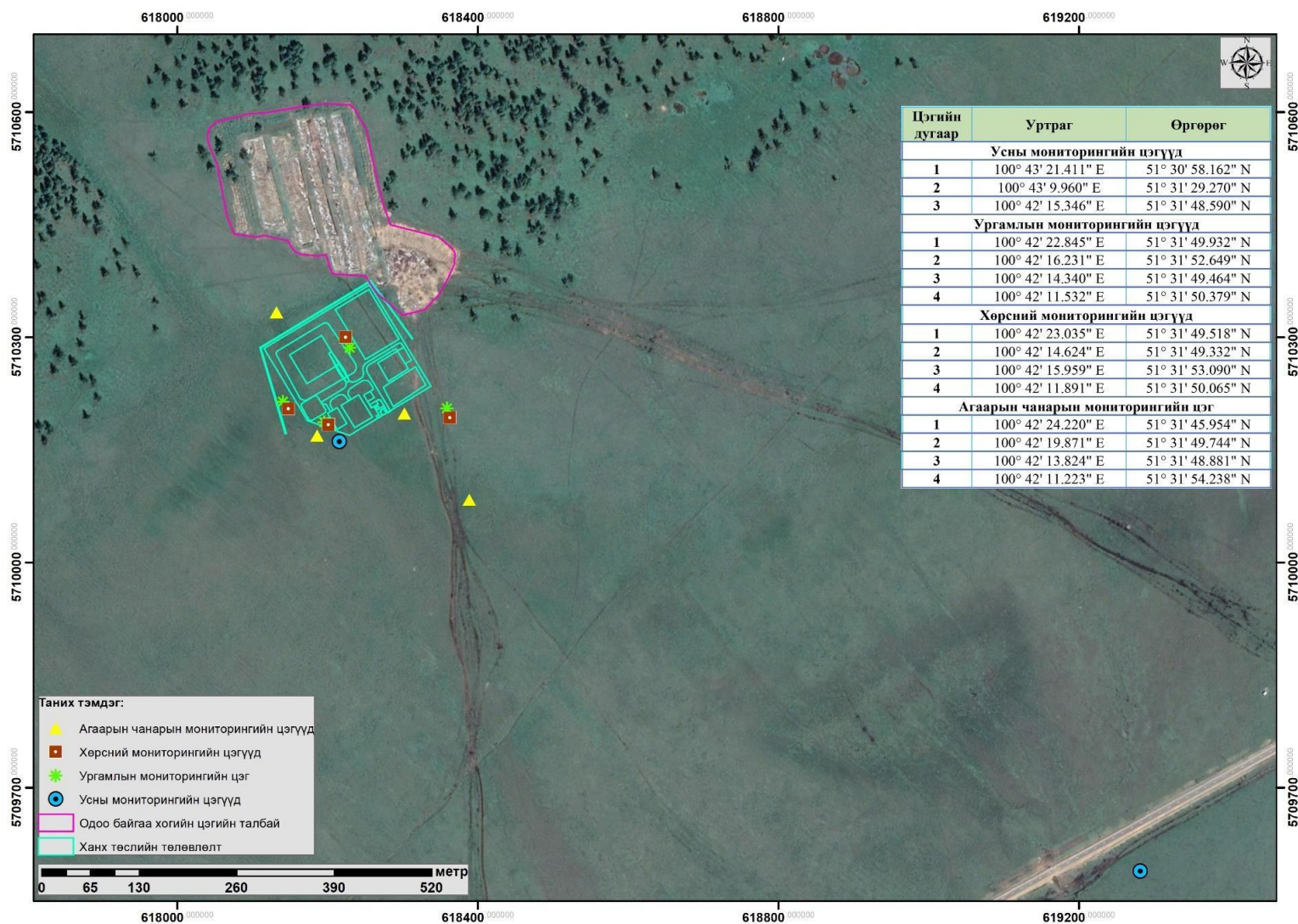
№	Шинжилгээний төрөл	Үнэ, ₮	Шинжилгээ хийлгэх хугацаа	Итгэмжлэгдсэн лаборатори
1	Агаарын чанарын шинжилгээ (SO ₂ , NO ₂ , CO)	23.000	4-р сар	УЦЦОШГ-ын БОХЗТЛ
	Тоосны үзүүлэлт (PM ₁₀ , PM _{2.5} , TSP)	15.000		
	Техникчийн томилолт	20.000		
2	Хөрсний ерөнхий шинжилгээ (Агрохими, Механик бүрэлдэхүүн)	25.000	9-р сар	"Инженер геодези" ХХК
	Хөрсний бохирдлын шинжилгээ (1 дээжинд 6 элемент: Cu, Cr, Cd, Pb, Zn, Ni)	25.000		
	Хөрсний бактерлогийн шинжилгээ	22.000		
3	Ундны усны бүрэн шинжилгээ	43.000	9-р сар	"Монгол ус" ТӨААТҮГ
	Усны бохирдлын шинжилгээ (1 дээжинд 22 элемент)	78.000		
	Усны бактериологийн үзүүлэлт	45.210		

2022 ОНЫ ОХШХӨТӨЛБӨР

Бүрэлдэхүүн	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд	Хяналтын цэгийн байршил	Хугацаа ба давтамж	Нэгжийн өртөг, мян, төг	Нийт зардал мян, төг	Баримтлах стандарт ба арга аргачлал
Агаар орчин	Агаарын чанарын шинжилгээ Нийт тоос Хүхрийн исэл SO ₂ , Азотын исэл NO ₂ Дуу шуугиан	Төслийн талбайд 4 байршилд	Төслийн талбайд - Салхин доод талд 20-40 м-ийн бүсэд жилд 2 удаа Байгаль орчин, хэмжилзүйн төв лабораторийн техникчийн хамт гүйцэтгэнэ.	Зөвхөн нийт тоос болон SO ₂ , NO ₂ шинжилнэ. 8 дээж * 58 000 = 464 000 Техникчийн томилолт 50 000 төгрөг 1 удаагийн хэмжилт, дээжлэлтийн зардал 514 000 * 2 = 1,028,000	1,050,000	MNS (ISO) 4225:2001 MNS 4585:2007 MNS 3384:1982 MNS 5365:2004 MNS 17.2.316-1988 MNS 3383:1982 MNS5885:2008 MNS (ISO) 5667-4:2001 MNS-4048:88 MNS 6063:2010. MNS 4585:2016), MNS 5919:2008 MNS 5013 :2001 MNS ISO 4221: 2002, MNS 5365:2004
	O ₂ , CO ₂ , CO, NO, NO ₂ , SO ₂ , CxHy/HC, H ₂ S, утааны хэм °C, утааны агаарын даралт, утааны хурд м/с	Төслийн ажилд ашиглагдаж байгаа машин техник дизель цахилгаан үүсгүүрүүдийг ялгаруулж буй утаанд нь хэмжилт хийх		15 ш хэмжилт * 58 000 = 870 000*2	1,800,000	
	Тоосны хэмжилт: PM ₁₀ , PM _{2.5} Тоосны чөлөөт Уналт Тоосны найрлага, бүтэц Тоосны тархалт	Төслийн талбайд 4 байршилд		Зөвхөн нийт тоос болон SO ₂ , NO ₂ шинжилнэ. 8 дээж * 58 000 = 464 000 Техникчийн томилолт 50 000 төгрөг 1 удаагийн хэмжилт, дээжлэлтийн зардал 514 000 * 2 = 1,028,000	1,050,000	

Хөрсөн бүрхэвч	Хөрсний өнгөн болон дээд үе давхаргын элсжилт, чулуужилт, тоосжилт зэрэг морфологи тогтцын өөрчлөлтийг хянах	Төслийн талбайд 4 байршилд	Төслийн талбайд Нийт 8 цэг /Жилд 2 удаа, 04, 09 сар/	Нэг удаагийн дээжлэлт: 8 цэг* 72 000 = 576,000*2	1,152,000	MNS 3298:1991 “Хөрснөөс шинжилгээнд дээж авахад тавигдах шаардлага” MNS 3297-91 “Хот суурин газрын хөрсний ариун цэврийн үнэлэлт, үзүүлэлтийн төрөл” MNS 5850:2019 хөрс бохирдуулагч бодис, элементүүдийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ
Усан орчин	Ca, Mg, Cl, SO4, NO2, NO3, NH4, HCO3, Fe, As, Na, K, Cd, Cu, Pb, Zn, Cr, Ni, Ag, Al, B, Ba, Mg, Mn, Se, Sr, Mo, Co, Be, Sb, Ca-ийн агууламж, амт, үнэр, өнгө, рН, нийт ууссан хатуу бодисын хэмжээ, нийт хатуулаг, цахилгаан дамжуулах чанар, усны түвшин	Төслийн хяналтын цооногууд, Балын арын булгаас дээж авах	Жилд 2 удаа буюу 4 болон 9 саруудад дээжлэлт хийж лабораторийн шинжилгээнд өгнө	Нэг удаагийн дээжлэлт: 3 ш дээж* 166,210 = 498,630*2	997,260	MNS 4586:1998 MNS 4079:1988 MNS (ISO) 5667-1:2002 MNS (ISO) 5667-2:2001 MNS (ISO) 4867:1999 MNS (ISO) 5667-10:2001 MNS (ISO) 5667-11:2000 MNS (ISO) 11083:2001 MNS 4047:1988 MNS 2570:1978 MNS 3936:1986 MNS 0900:2005 (MNS 6148:2010) MNS (ISO) 4867:1999 MNS (ISO) 5667 11:2000 MNS (ISO) 5667-1:2002
Ургамал	Ургамлын зүйлийн бүрдэл	Төслийн талбайд 4 байршилд	Жилд 1 удаа 8 сард	(Нийт 4 байршилд хэмжилт	600,000	Мониторингийн цэг бүрт судалгааг 25x 25 м2 талбайд 1 удаагийн

	(овог, төрөл, зүйл) Бодгалийн тоо Дундаж өндөр, см Бүрхэц, % Фенелогийн үе шат Биомасс, цн/га Ургамлын үрийн банк Ургамлын нягтшил 1 м ² /бодгаль Тоосны тархал			судалгаа) 150,000		давталттайгаар хийх
Нийт төсөв					6,700,000	

Зураг 6. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн цэгүүдийн байршил

11. УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Аливаа байгууллагын байгаль орчны асуудлыг хариуцах, удирдан зохион байгуулах бүтэц нь ISO 14001 2004 (MNS 2006) стандартад заасан Байгаль орчны удирдлагын тогтолцоо (БОУТ) бөгөөд үүнд тухайн байгууллагын байгаль орчны бодлогын хүрээнд төлөвлөх-хэрэгжүүлэх-хянах-шийдэх гэсэн 4 үйл ажиллагаа тасралтгүй хийгдэж байгаль орчны үзүүлэлт байнга сайжирч байх нөхцлийг бүрдүүлдэг. Менежментийн тогтолцоонд байгууллагын бүтэц, төлөвлөлт, хариуцлага, практик үйл ажиллагаа, бодлого, дүрэм журмын баримт бичиг, процесс, нөөцийг хамааруулдаг (ISO 14001, 2004).

БОУТ-ны бүрдэл хэсэг, үйл ажиллагааны товч тайлбар:

Байгаль орчны бодлого: Тухайн байгууллагын байгаль орчны үзүүлэлтийн талаар дээд удирдлагаас тогтоосон зорилт, чиглэл юм.

Төлөвлөлт: Байгаль орчны асуудал, хууль журам, стандартын шаардлага, байгаль орчны талаар баримтжуулж, баталгаажуулсан зорилго, зорилт, хөтөлбөр;

Хэрэгжүүлэлт: Хүн, материал, технологи, дэд бүтэц, санхүүгийн нөөц, үүрэг, хариуцлага, захиргаа, ажиллагсдын мэдлэг чадвар, сургалт, харилцаа холбоо, байгаль орчны баримт бичиг болон үйл ажиллагааны хяналт, удирдлага, онцгой нөхцлийн бэлэн байдлыг хангах, хариу арга хэмжээ авах ажиллагаа;

Хяналт, сайжруулалт: Хяналт шинжилгээ, хэмжилт, гүйцэтгэлийн шалгалт, дутагдал, доголдлыг засах, сайжруулах, сэргийлэх, бүртгэлийн хяналт удирдлага, дотоод аудит;

Удирдлагын хяналт: Байгууллагын дээд удирдлагын зүгээс тогтмол хугацаанд хийх хяналт шалгалтын үйл ажиллагаа, байгаль орчны бодлогын хэрэгжилт, гүйцэтгэлийн үзүүлэлт, үр дүнг хянана.

Хэмжилзүй” ХХК-ний Хөвсгөл аймгийн Алаг-эрдэнэ сумын Ханх тосгоны хог хаягдлын төвлөрсөн цэг болон бохир ус цэвэрлэх байгууламж байгуулах төслийн үргэлжлэх явцад байгаль орчин, хүний эрүүл мэндэд аюул учруулж болзошгүй сөрөг нөлөөллийн талаарх мэдээллийг оролцогч талуудад нээлттэй байх гэсэн зарчмын дагуу төсөл хэрэгжиж буй нутгийн иргэд, орон нутгийн удирдлага болон холбогдох бусад байгууллагын төлөөлөл багтсан оролцогч талуудад төслийн үйл ажиллагаа, БОМТ, түүний биелэлтийг тайлагнах, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал авах зорилгоор тус арга хэмжээнд төсөвлөсөн.

Төлөвлөсөн арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар, хэмжээ	Нэг жилийн зардал, төгрөг	Хэрэгжүүлэх хуваарь ба давтамж	Хариуцах албан тушаалтан
1	2	3	4	6
Ханх сумын захиргаатай хамтран төсөлд ажиллах хүсэлтэй иргэдийг бүртгэх, тэднээс ажлын шаардлага хангасан иргэдийг ажлын байраар хангах	Ханх тосгоны иргэд	Үйл ажиллагааны зардлаас	2023 онд	Төсөл хэрэгжүүлэх нэгж ба гүйцэтгэгч байгууллага
Сум, баг, тосгоны удирдлага, ИТХ-тай хамтран ажиллах	Төслийн явцыг орон нутгийн удирдлагуудад танилцуулаг	2,500,000		Гүйцэтгэгч байгууллага
Дараа жилийн “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө”-г боловсруулж, эрх бүхий байгууллагаар батлуулахад бэлэн болгох	Төслийн талбай	8,000,000		Гүйцэтгэгч байгууллага
Нийт зардал		10,000,000		

12. ТУХАЙН ЖИЛИЙН БОМТ-НИЙ БИЕЛЭЛТИЙГ НӨЛӨӨЛЛИЙН БҮСИЙН ОРШИН СУУГЧИД, ОРОЛЦОГЧ, СОНИРХОГЧ ТАЛУУДАД ТАЙЛАГНАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Гүйцэтгэгч байгууллага нь хэрэгжүүлэн ажиллах Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн талаар Хөвсгөл аймгийн Байгаль орчин, Аялал жуулчлалын газарт хүргүүлэн ажиллана. Мөн бүх шатны Засаг дарга, байгаль орчны хяналтын улсын байцаагч нарт тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн тайланг хагас жил тутамд хүргүүлнэ. Мөн БОМТ-ний хэрэгжилтийн талаар танилцуулгыг хагас жил тутамд нөлөөллийн бүсийн оршин суугчдад хийнэ.

БОМТ-ний биелэлтийг тайлагнах төлөвлөгөө

БОМТ-ний биелэлтийг тайлагнахад оролцогч талууд	Тайлагнах хэлбэр	Мэдээллийн агуулга	Зохион байгуулах хугацааны тов	Тайлагнах нэг жилийн зардал, төгрөг	Хариуцан зохион байгуулах албан тушаалтан ба ажилтан	Зохион байгуулах газар
1	2	3	4	5	7	8
Хөвсгөл аймгийн байгаль орчин, Аялал жуулчлалын газар	БОМТ-ний биелэлтийн тайланг төлөвлөгөөнд тусгасан арга хэмжээний дагуу гаргаж, дараа оны БОМТ-ний төсөлтэй хамтатган аймгийн байгаль орчин, аялал жуулчлалын газарт хүргүүлэн баталгаажуулах (хэвлэмэл болон цахимаар)	БОМТ-ний биелэлт, хэрэгжилтийн тухай	2023 оны 11-р сарын 5-ны багтаах	1,500,000	Гүйцэтгэгч байгууллага	Аймгийн төв
Ханх сумын Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурал	БОМТ-ний тайланг төлөвлөгөөнд тусгасан арга хэмжээний дагуу гаргаж, ИТХ-аар оруулж танилцуулж, санал авах (илтгэл)	БОМТ-ний биелэлт, хэрэгжилтийн тухай	2023 оны 10-11-р сарын ИТХ-д багтаан хэлэлцүүлэх	2,000,000	Гүйцэтгэгч байгууллага	Сумын төвд
Багийн засаг дарга,	БОМТ-ний тайланг төлөвлөгөөнд тусгасан арга хэмжээний дагуу гаргаж хүргүүлэн танилцуулж, санал авах (хэвлэмэл болон цахимаар)	БОМТ-ний биелэлт, хэрэгжилтийн тухай	2023 оны 11-р сарын 1-ны дотор	1,500,000	Гүйцэтгэгч байгууллага	Багийн төвд
Баргийн иргэдийн нийтийн хурал,	БОМТ-ний тайланг төлөвлөгөөнд тусгасан арга хэмжээний дагуу гарган танилцуулж, хэлэлцүүлэн санал авах (илтгэл)	БОМТ-ний биелэлт, хэрэгжилтийн тухай	2023 оны 11-р сарын 1-ны дотор	4,000,000	Гүйцэтгэгч байгууллага	Багийн төвд
Нийт зардал				9,000,000		

БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ТӨСВИЙН ЗАДАРГАА

Урьдчилсан байдлаар тооцож үзэхэд байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний зардалд 2023 онд 144 294 225 зарцуулах тооцоо гарч байна. Энэхүү хэмжээ нь тухайн жилийн гүйцэтгэлээс хамааран өөрчлөгдөж болно.

Менежментийн төлөвлөгөө	Зардлын хэмжээ	Тайлбар
Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ	10 500 000	
Орчны тохижилт, нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөө	90 754 225	
Түүх соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө	900 000	
Осол эрсдлийн менежментийн төлөвлөгөө	9 240 000	
Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө	7 080 000	
Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр	6 700 000	
Удирдлага зохион байгуулалтын менежментийн төлөвлөгөө	10 000 000	
Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг нөлөөллийн бүсэд оршин суугчдад тайлагнах төлөвлөгөө	9 000 000	
Нийт дүн	144 294 225	

Төсөл хэрэгжүүлэгч нь холбогдох хууль, тогтоомж, стандарт, дүрэм журмын хүрээнд боловсруулагдсан энэхүү тайланд төслийн үйл ажиллагааны улмаас үүсэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах талаар өгсөн зөвлөмжийн дагуу ажиллах, байгаль хамгаалах төлөвлөгөөнд тусгагдсан арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх үүрэгтэй.

БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХАВСРАЛТ

- A. Улсын бүртгэлийн гэрчилгээний хуулбар
- B. Газар эзэмшүүлэх тухай захирамжын хуулбар
- C. Батлагдсан БОМТ-ний нүүр хуудас
- D. Хөвсгөл аймгийн Ханх тосгоны хатуу хог хаягдлын байгууламжийн барилга угсралтын ажлын хуваарийн хуулбар
- E. Хяналтын хуудас

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛЫН ЖАГСААЛТ

- БОАЖЯ-ны сайдын 2019-10-29-ны №А/618 тушаал “Иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллагын тухайн жилд хэрэгжүүлэх Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам”